

IRIS VAN DER GRAAF

is nergens ergens?

Verhalen over
filosofen en hun ideeën

UITGEVERIJ NIEUWEZIJD

Uitgegeven door: Uitgeverij Nieuwezijds, Amsterdam
Vormgeving: Studio Jan de Boer, Amsterdam

© tekst en illustraties: Iris van der Graaf, 2017

ISBN 978 90 5712 466 2

NUR 210, 240

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband, elektronisch of op welke andere wijze ook en evenmin in een retrieval system worden opgeslagen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De maan heeft geen woorden nodig
om te zeggen:
ik ben er
en morgennacht ben ik er weer.

Fragment uit: *Vrouw Holle*, Tjitske Jansen.

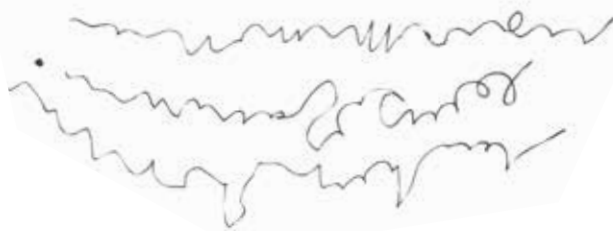
Uit de bundel: *Het moest maar eens gaan sneeuwen*, Uitgeverij Podium.

Denken is gek, als je erover na gaat denken. Dit boek kun je vasthouden, net als een appel of je huisdier. Maar een gedachte kun je niet beetpakken. Gedachten kun je wel delen door ze op te schrijven of aan iemand te vertellen.

De allereerste mensen vroegen zich vast al dingen af. Waar komt alles vandaan? Zijn dieren anders dan mensen? Ben ik als ik oud ben nog dezelfde 'ik'?

Je kunt over alles nadenken. Over wat je om je heen ziet (je kamer, mensen, de zee, een klaslokaal, een

Doorgaan

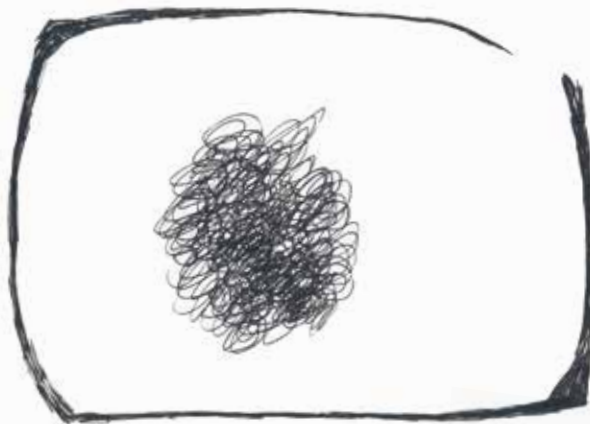

olifantenslurf).

Over wie jij bent. Over wat taal is, wat vriendschap is, wat waarheid is. Over liefde, dood of het nieuws.

Lang geleden gingen filosofen, die van vragen stellen en nadenken hun beroep maakten, hun vragen opschrijven. En ze gingen op zoek naar antwoorden. Die antwoorden schreven ze ook op. Door de eeuwen heen hebben filosofen op

met

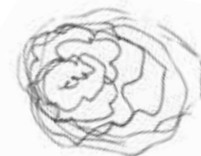
elkaars antwoorden gereageerd. Soms was een nieuwe filosoof het niet eens met een oudere filosoof, en keek hij of zij weer op een heel andere manier naar iets. Met andere ogen, in een andere tijd en in een andere omgeving.

denken

Die teksten van oude filosofen kun je nu nog steeds lezen. En de vragen die zij stelden, stellen filosofen nu ook nog. Er komt geen einde aan de filosofie: je kunt altijd doorgaan met denken.

Jij kunt zelf ook doorgaan met denken, en je gedachten opschrijven, of discussies voeren met je vrienden. Daarom is dit boek eigenlijk nooit af, ook al heb je het straks uit.

Inhoud

Waar komt alles vandaan?	12	Liefde als een trap	48	Als een leeuw kon praten	80	Boos of vrolijk?	116
De wereld van vormen	16	Echte vriendschap	52	Iedereen aan tafel	84	Van nature goed?	120
Leven als een hond	20	Wat gebeurt er als iemand doodgaat?	56	Moet ik naar school?	88	Nog wat gedachten over goed en slecht	124
Wat is oneindig?	24	Bang	60	Zelf bepalen wat je doet	92	Zout als liefde	128
Denken over bijenwas	28	Ben je altijd jij?	64	Is alles om je heen natuur?	96	Gelukkig (on)gelukkig	132
Mooi en lelijk	32	Jongen, meisje	68	Toevallig toeval	100		
Ik wil dat ik dit niet wil	36	Dier of mens?	72	Lees dit niet!	104		
Waar of onwaar?	40	Bestaat God?	76	Onder de knie en in je vingers	108		
Eén groot kunstwerk	44			Je vervelen en niks doen	112		

Jijzelf, je moeder, je vader, je broertje, je zusje, je klasgenoten, je opa en oma, iedereen die je tegenkomt op straat, mieren, olifanten, bomen, planten, stenen, auto's, vliegtuigen, straten, steden, landen, snorharen, zeeën en weilanden. Als je goed om je heen kijkt, zie je heel veel. Waar komt dat allemaal vandaan?

Op deze vraag is niet zo makkelijk een antwoord te geven.

wiskundigen, biologen, natuurkundigen en sterrenkundigen. De natuurfilosofen hadden nog niet veel apparaten om onderzoek mee te doen. Ze hadden geen sterrenkijkers, microscopen of

onderzoekslaboratoria. Maar ze keken goed om zich heen. En ze dachten diep na. Wat was de meest belangrijke bouwstof op aarde?

Een van de eerste natuurfilosofen met een antwoord was Thales van Milete.

Hij woonde in een stad aan zee: hij zag de golven, hij zag eb en vloed, en boten met zeevaarders erop. Volgens Thales van Milete was water de belangrijkste stof op aarde. 'Alles is

water', zei hij tegen zijn vrienden.

alles

Thales vond water maar een gekke stof. Als het koud wordt, bevriest het en

verandert het in ijs. Als het warm wordt, verdampt het. Waterdamp stijgt vanaf de zee en de aarde omhoog, en komt later als regen, sneeuw of hagel weer naar beneden. Zaadjes in de grond op aarde hebben

dat regenwater nodig om te ontkiemen en tot planten uit te groeien. Om leven te laten ontstaan is water heel belangrijk, dacht Thales. Zonder water kunnen planten, dieren en mensen niet leven.

vandaan?

Een andere natuurfilosoof, Anaximander, had een ander antwoord. Hij zei dat voordat alles er was, er iets bestond dat oneindig was, eeuwig en tijdloos – het 'onbegrensde' noemde hij dat. Uit dat onbegrensde zijn alle dingen

voortgekomen. Het onbegrensde kun je misschien zien als een soort klei waar alles uit ontstaan is.

Anaximander dacht ook dat er nog veel meer werelden bestonden dan alleen de onze, en dat ze allemaal voortgekomen waren uit dat onbegrensde.

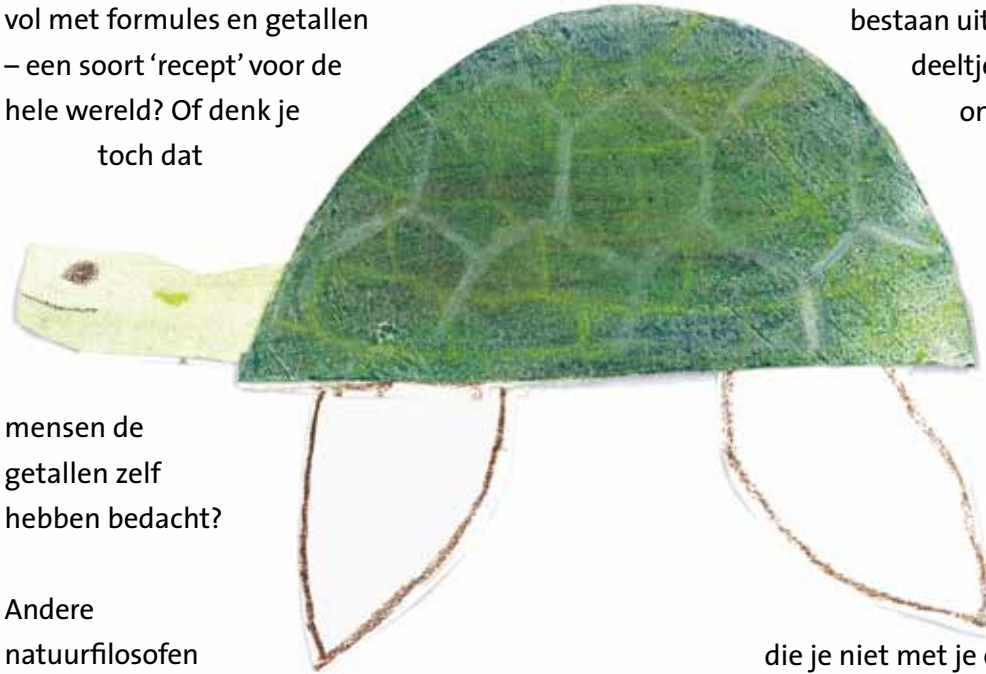
Pythagoras dacht juist dat de wereld was opgebouwd volgens een recept van allemaal wiskundige formules. Hij zag overal getallen, patronen en harmonieën. Bijvoorbeeld in de tekening op het schild van een schildpad, of in het ritme van muziek. Pythagoras was als natuurfilosoof een van de eerste wiskundigen. Zijn 'stellingen' (een soort rekenregels) worden nu nog steeds gebruikt.

Getallen waren overal, dacht hij, en zijn de bouwstenen van de wereld. Je kunt de getallen zien als een soort legosteentjes. Met één set steentjes

kun je allerlei verschillende dingen bouwen: kastelen, huizen of wegen bijvoorbeeld. Maar ja, waar komen die getallen dan weer vandaan? Zou er ergens een kast staan, met een lade vol met formules en getallen – een soort 'recept' voor de hele wereld? Of denk je toch dat

mensen de getallen zelf hebben bedacht?

Andere natuurfilosofen keken op nog weer andere manieren naar de wereld. Leucippus en Democritus dachten allebei dat de wereld was

opgebouwd uit kleine deeltjes, zo klein dat mensen ze niet kunnen zien. Zij noemden deze deeltjes atomen. De lucht, de aarde, het water, de mensen, de dieren en de dingen: alles zou

bestaan uit deze hele kleine deeltjes die zich door een oneindig groot universum verplaatsen. Moderne natuurkundigen hebben veel later ontdekt dat de kosmos inderdaad is opgebouwd uit allerlei minuscule kleine deeltjes

die je niet met je ogen kunt zien.

Deze Griekse filosofen leefden al ongeveer 2500 jaar geleden. Sindsdien zijn er veel ontdekkingen

gedaan en is er steeds meer bekend geworden over het ontstaan van leven op aarde. Ook is er veel ontdekt over andere sterren en planeten.

Toch zijn de ideeën van de Griekse natuurfilosofen nog steeds mooi. Het eerste leven op aarde is in het water ontstaan, dus water is inderdaad belangrijk. En nu zijn er natuurkundigen die zeggen er in de ruimte deeltjes waren waaruit alles ontstaan is. Die onbegrensde ruimte van Anaximander en de atomen van Leucippus en Democritus waren dus helemaal geen gekke ideeën.

En jij, hoe stel jij je het begin van de wereld voor?